

ALEKSANDAR SERGEJEVIČ PUŠKIN

MOCART I SALIJERI

PRVA SCENA

SOBA

SALIJERI:

Na zemlji nema pravde, kažu svi,
No nema je ni gore. To je jasno
Za mene kao gama jednostavna.
Umetnost mi je draga od rođenja;
Još kao dete, čim bi zabrujale
U našem hramu starome orgulje,
Sav se u sluh pretvarah — slatke suze
I nehotice ronio sam tada.
Još mlad odbacih rasonodu praznu;
Omrznuh i sva znanja van muzike;

Opor i ohol, ja raskrstih s njima
I muzici posvetih se jedino.
Težak je prvi korak, dosadan je
Početak puta. Smetnje te prebrodih.
Zanat mi posta temeljem stvaranja;
Zanatlija, naučih prste svoje
Na gipkost suhu, pokornu, a sluh —
Na tačnost. Zvuke lišivši života,
Muziku sam razudio ko leš.
Algebra beše mera harmoniji.
Tek onda, već u nauku upućen,
Ja se predadoh čaru stvaralaštva.
Počeh da stvaram, ali tiho, krišom;
O slavi nisam smeo ni da sanjam.
Ostao bih neretko dva-tri dana
U kutu svom, bez hrane i počinka,
Da poznam let i suze nadahnuća,
Pa bih na kraju bacio u vatru
To delo svoje i gledao hladno
Kako sa dimom laganim nestaju
Misli i zvuci koje sam stvorio.
No šta govorim! Čim veliki Gluk
Dode, i nove dočara nam tajne
(Zamamljive i prepune dubina!),

**Zar nisam tad napustio zanavek
Sve što sam dotle voleo i znao,
U šta sam tako žarko verovao,
Nisam li hitro krenuo za njima,
Bez pogovora, kao svaki onaj
Ko je na krivom putu dotle bio,
Pa je na drugu stranu sad upućen?
Istrajnošću napregnutom i jakom
Postigao sam najzad visok stupanj
U bezgraničnoj umetnosti. Slava
Osmehnu mi se, odzvuke ja nadoh
Stvaranja svoga u srcima ljudskim.
Ja bejah srećan: ja uživah mirno
U svome radu, uspehu i slavi,
Takođe i u delima drugova,
Sabraće mi u stvaralaštvu divnom.
Ne! Zavist nikad nisam upoznao.
O, nikad! Čak ni onda kad Pićini
Osvoji divljih Parižana sluh,
Ni kad sam čuo zvuke za me nove —
Akorde prve iz Ifigenije.
Sme li ko reći da je Salijeri
Ikada bio zavidljivac gnusni,
Zgažena zmija što se još kopreca,**

**Što prali i pesak u nemoći grize?
Niko! No danas ja sam zavidljivac,
I sam to kažem. Zavidim duboko,
U mukama ja zavidim. O, nebo!
Pravednost gde je, kada sveti dar,
Kad genijalnost večna nije data
Ko nagrada za ljubav usplamtelu,
Za samopregor, marljivost i veru,
Već obasjava glavu bezumnika,
Bazala onog lenjog... O, Mocarte!
(Ulazi Mozart)**

MOCART:

**Spazio si me, a ja bejah voljan
Da ugostim te šalom iznenadnom.**

SALIJERI:

Ovde si? Davno?

MOCART:

**Ne, trenutak samo.
Ja k tebi krenuh da pokažem nešto,
No čuh kraj krčme neke, u prolazu,
Na violini svirku, iznenada...**

**O, Salijeri družo, nisi čuo
Smešnije ništa od rođenja svoga...
Violinista slepi svirao je
Voi che sapete sred krčme one.
Divota! Ne odoleh iskušenju,
Dovedoh starca; njegova umetnost
Neka ti bude poslastica. Uđi!
(Ulazi slepi starac s violinom)
De, nešto nam od Mocarta odsviraj.
(Starac svira ariju iz Don Žuana.
Mocart se kikoće)**

SALIJERI:

I ovo ti je smešno?

MOCART:

Salijeri,

Zar se i sam ne smeješ?

SALIJERI:

Ne smejem se.

Nije mi smešno kad mazalo bedno

Po Rafaelovoj Madoni brlja,

Nije mi smešno kad bezočni pajac

Dantea samog parodijom vređa.

Gubi se, starče!

MOCART:

Čekaj, evo uzmi,

Da popiješ u moje zdravlje.

(Starac odlazi)

Danas

Zlovoljan si mi nešto, Salijeri.

Navratiću već k tebi drugom zgodom.

SALIJERI:

Šta si mi doneo?

MOCART:

Ne vredi pažnje:

Sitnicu jednu. Onomad me skoli

U noći opet nesanica moja

I dođoše mi tako dve-tri misli.

Danas ih zabeležih. Pođoh amo

Da čujem tvoje mišljenje, no vidim:

Nije ti sad do mene.

SALIJERI:

O, Mocarte!

Postoji l 'tren do tebe kad mi nije?

Sedi; ja slušam.

MOCART (za klavirom):

Da zamisliš sada...

Koga bi mogao? Pa makar mene —

Malčice mladeg; zaljubljenog uz to —

Ne prekomerno, nego samo ovlaš —

S lepoticom il' nekim prijateljem,

Recimo s tobom, ja sam pun vedrine...

Odjednom: avet s groblja, nalet tmine,

Il' tome slično... Ali sada slušaj.

(Svira)

SALIJERI:

Ti si mi ovo poneo, i zar

Pred krčmom tom da staneš radi svirke

Violiniste slepog! Bože dragi!

MOCART:

Dopada ti se?

SALIJERI:

Kolika dubina!

Kolika smelost i kolika skladnost!

Bog, bog si, Mocarte — a sam to ne znaš:

No ja to znam — da, ja.

MOCART:

Zaista? Možda...

Al' božanstvo moje glad oseća.

SALIJERI:

Čuj: hoćeš li da ručamo u krčmi

»Kod zlatnog lava«?

MOCART:

Hoću, drage volje.

Prvo ću kući kazati ženi:

Neka ne čeka da na ručak dođem.

(Odlazi)

SALIJERI:

Čekam te, pazi. Ne! Ne mogu više

Sudbini svojoj da se odupirem:

Ja sam izabran da ga zaustavim —

Oglušim li se, svi smo izgubljeni,
Svi žreci muzike, sve sluge njene —
Ne samo ja sa svojom muklom slavom
Vredi li šta da nam poživi Mocart
I da osvoji još visinu novu?
Zar umetnost će time da uzdigne?
Ne, pašće ona njegovim nestankom.
Ostaviće nas on bez naslednika.
Šta će nam Mocart? Doneo je sobom
Ko heruvim po neku pesmu rajsku,
Da, stremljenje bez krila ustalasav
U nama, praha čedima, odleti!
Ta leti, leti već! Što pre, to bolje.
Ovaj je otrov zadnji dar Izorin.
Nosim ga sobom osamnaest leta. —
Od onda mi je život često bio
Ko grozna rana, sedeo sam često
Za trpezom sa dušmanom bezbrižnim,
No nikad jošte nisam poslušao
Glas iskušenja, mada nisam plašljiv,
Mada osećam uvredu duboko,
Mada na život ne polažem mnogo.
Oklevao sam. A za smrću žudnja
Koliko me je uvek satirala.

**Zašto da umrem? — mišljah; možda život
Neslućene mi poklone priprema,
I stvaralaštva moć, i nadahnuće;
Pokloniće nam, možda, novi Hajdn
Veliko delo — da i ja uživam...
Na gozbi s gostom omrznutim mišljah:
Možda ću naći dušmanina goreg,
Možda će neka uvreda još teža
Da padne na me s ohole visine —
Izorin dare, valjaćeš mi tada.
U pravu bejah! Evo naposletku
Mog dušmanina, evo novog Hajdna!
I on me opi zanosom čarobnim.
Pravi je čas! Ljubavi dare dragi,
Sad pređi ti u pehar prijateljstva.**

DRUGA SCENA

(POSEBNA SOBA U KRČMI; KLAVIR)

MOCART I SALIJERI za stolom

SALIJERI:

Što si mi danas tmuran?

MOCART:

Ja? Baš nisam.

SALIJERI:

Tišti te nešto, Mocarte, zacemento?

Ručak je dobar, izvrsno je vino,

A ti se mrštiš, ćutiš.

MOCART:

Da, priznajem,

Moj Requiem mi nespokojstvo stvara.

SALIJERI:

Gle! Pišeš Requiem? A otkad to?

MOCART:

Davno, tri nedelje već. Čudan slučaj

Zar ti ne rekoħ?

SALIJERI:

Ne.

MOCART:

E, slušaj sad:

**Pre tri nedelje kasno stigoh kući.
Rekoše da je k meni dolazio
Nekakav čovek. Ni sam ne znam zašto,
Svu noć razmišljah: ko li je to bio
I šta od mene traži? Sutradan
On dođe opet, al' me ne zateče.
Trećega dana igrah se na podu
S dečakom svojim. Zovnuše me tada,
Iziđoh. Čovek u crnome ruhu,
Poklonivši se učtivo, naruči
Requiem i tad nesta. Istog trena
Ja pisanju pristupih — al' od onda
Ne dode više crni čovek moj.
A meni pravo: teže bi mi palo
Da se sa svojim delom sad rastanem,
Mada je sasvim dovršen Requiem.
No, međutim...**

SALIJERI:

Šta?

MOCART:

Stid me je da priznam...

SALIJERI:

A šta da priznaš?

MOCART:

Mira mi ne daje

Taj čovek crni ni danju ni noću.

On svugde za mnom kao senka juri.

I sada mi se čini: pokraj nas

On sedi — treći.

SALIJERI:

Kakva besmislica!

Mani se toga straha detinjskoga.

Oteraj praznu slutnju. Bomarše

Ovako mi je zborio pokadšto:

»Čuj, Salijeri brate, ako dođu

U pohode ti kakve crne misli,

Otvori bocu dobrog šampanjca

II' opet čitaj Zenidhu Figara.

MOCART:

Da, Bomarše ti beše prijatelj;

Za njega si napisao Tarara,

Izvrсну stvar. U njoj je motiv jedan...

**Kad god sam srećan, ponavljam taj motiv
La-la-la-la... A da li Bomarše
Zaista otrov nekome podmetnu?**

SALIJERI:

**Ne verujem, jer beše odveć smešan
Za takav pothvat.**

MOCART:

**On je genijalan.
Ko ti i ja. A genije i zločin —
To su dve stvari nespojive. Je li?**

SALIJERI:

**Ti tako misliš?
(Sipa otrov u Mocartovu čašu)
Hajd, iskapi.**

MOCART:

**Družo,
U tvoje zdravlje i za iskren savez
Što spaja Salijerija s Mocartom,
Nas, dvojicu sinova harmonije.**

(Pije)

SALIJERI:

Ta stani, stani, stani! Već ispio!...

Bez mene zar?

MOCART (baca salvetu na sto):

Već dosta. Sit sam.

(Prilazi klaviru)

Čuj

Moj Requiem. (Svira) Ti plačeš?

SALIJERI:

Prvi put

Ovako plačem — bolno i radosno.

Kao da tešku ja izvrših dužnost,

Ko da mi nož, što nosi isceljenje,

Odseče deo tela boljkom mučen.

Mocarte družo... suze mi ne gledaj,

Nastavi, hitaj, da mi dušu svu

Ispune tvoji zvuci čaroviti.

MOCART:

O, kad bi svi ovako osećali

**Harmoniju, moć njenu. Ne, jer tada
Svet ne bi mogao da se održi;
O potrebama gruboga života
Niko se ne bi starao, već svi
Prigrlili bi slobodnu umetnost.
Malo nas ima izabranih, srećnih,
Jedinstvene lepote vernih žreca,
Što dobit nisku uvek preziremo.
Zar ne? No danas nešto nisam zdrav.
Zlo mi je; idem kući da odspavam.
U zdravlju!**

SALIJERI:

Do viđenja.

(Sam)

Dug će biti

Tvoj san, Mocarte! Zar je on u pravu,

Te genijalan nisam? Jer genije

I zločin nisu spojivi... Ne, laž!

A Mikelandelo? Il' bajka to je

Glupave, puste rulje, i ne beše

Ubica on, graditelj Vatikana!